

SKOGS KYRKA

UTVÄNDIG OCH INVÄNDIG RESTAURERING

Ettapp 1. SVAMPSANERING

**Ettapp 2. RESTAURERING AV VÄGGAR OCH VALV
TAKAVVATTNING OCH DRÄNERING**

Skogs församling, Kramfors kommun, Ångermanland

Innehåll:

Sid.

Inledning

3

Objekt / dnr.
 Länsstyrelsens tillståndsärende
 Beställare
 Entreprenörer
 Arbetsbeskrivning
 Antikvarie

Objektbeskrivning

4

Beskrivning 4
 Historik 4
 Restaureringshistorik 9
 Kulturhistorisk status 10

Åtgärder och genomförande

11

ETAPP 1. Svampsanering 11
 Förutsättningar. Planerade åtgärder 11
 Genomförda åtgärder 20
 Kor, långhus 20
 Sakristia 34

ETAPP 2. Utvändig och invändig restaurering 43
 Förutsättningar. Planerade åtgärder 43
 Genomförda åtgärder 52
 Plåtarbeten, takavvattning och dränering 52
 Restaurering av väggar och valv 57

Källor

78

Bilagor

Svampsanering: Bygg och Miljö, Hans Elfner, Sundsvall 2009-12-11.
 Restaurering av väggar och valv: Murberget Läns museet Västernorrland 2010-02-16.
 Rör i trossbotten, plåtarbeten på sakristian: Bengt Lidén, Plåtkonsult 2010-08-30 och
 Hans Elfner AB 2010-05-24 .

Inledning

Objekt / dnr.

Skogs kyrka, Nora och Skogs församling, Kramfors kommun. Länsmuseets dnr. 2010 / 60.

Länsstyrelsens tillståndsärende

Beslut 2010-03-16 dnr. 433-1322-10 (svampsanering).

Beslut 2010-03-16 dnr. 433-847-10 (restaurering av väggar och valv).

Beslut 2010-09-06 dnr. 433-2553-10 (rör i trossbotten, plåtarbeten på sakristian).

Beställare

Nora och Skogs församling, Kristina Löfroth, Prästbordet 101, 872 98 Noraström.

Entreprenörer

Etapp 1. Svampsanering: Totalsanering AB (saneringsarbeten, intäckning) och Skanska Hus Norr (snickeriarbeten).

Etapp 2. Restaurering väggar och valv: Jämtfasad AB, Sundsvall (murning, putslagningar) och BW Måleri AB Anders Björklund, Sundsvall (avfärgning, målningsarbeten), Plåtarbeten: Winthers Bygg, Sundsvall.

Arbetsbeskrivning

Svampsanering: Bygg och Miljö, Hans Elfner, Sundsvall 2009-12-11.

Restaurering av väggar och valv: Murberget Länsmuseum Västernorrland 2010-02-16.

Rör i trossbotten, plåtarbeten på sakristian: Bengt Lidén, Plåtkonsult 2010-08-30 och Hans Elfner AB 2010-05-24 .

Antikvarie

Murberget Länsmuseum Västernorrland, Bodil Mascher.

Objektbeskrivning

Beskrivning

Kyrkan är rektangulär med brant spåntäckt sadeltak, sakristia mot norr och vita slätputsade fasader. Stommen är byggd av gråsten i skalmursteknik. Huvudentrén finns på södra långfasaden. Interiört påminner exempelvis dopfunten från 1350-talet om den medeltida epoken i kyrkans historia medan inredningen i övrigt vittnar om 1700- och 1800-talets skickliga storsnickare. Altaruppsatsen i rokokostil är skuren av Jon Göransson Westman 1783, målad och förgylld av Jonas Wagenius från Sundsvall 1786.

Nuvarande klockstapel av sk bottnisk typ uppfördes 1769-71. Den brädslogs 1882 och försågs med plåttak 1911 enligt ett visitationsprotokoll. Den första uppgiften om den tidigare klockstapeln finns i kyrkoräkenskaperna från 1697. Denna omnämns i samband med en reparation 1751 och revs när nuvarande stapel byggdes.

Stigport finns i öster med murade och putsade pelare, centralt placerad strålsol med krona och med Oscar II:s namn i romersk skrift och smidesgrindar. 1879 utgjordes ingången av murade pelare och två grindar av trä. Tidigare stigportar omnämns 1756 då man ville brädså en stegport med regelstomme, den skulle 1872 ha inrymt kyrkliga skulpturer. Den tillkom 1936-40 med den östra porten utan överstycket som förlaga efter ritningar av vägmästare Thure Kettissen i Herrskog. J.A. Törnqvist i Gallsäter murade pelarna. Grindarna tillverkades av smeden Ahlenius i Nordingrå.

Gamla kyrkogården ligger söder om kyrkan. Södra bogårdsmuren började byggas 1869 och ersatte en rödmålad bogård i trä. Kyrkogården norr om kyrkan anlades 1919-26.

Kyrkstallar som stått norr om kyrkan revs utom ett 1929-30. Det sista stallet revs i samband med vägarbeten 1959. Kyrkstallar omnämns i lantmäterihandlingar från 1791.

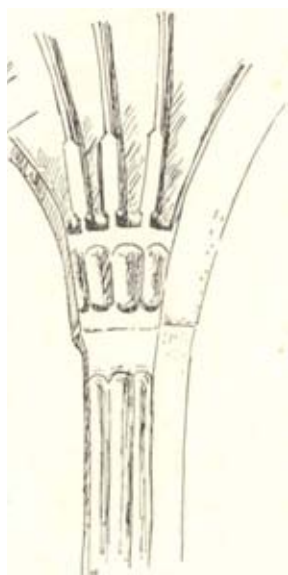
Historik

När Skogs kyrka uppfördes är okänt, tillkomsttiden slutet av 1200-talet och början av 1300-talet förekommer i litteraturen. Inga spår finns efter ett smalare rakslutet 1200-talskor. Skog är inte upptagen i påvens insamling, den sk. sexårsgården från 1314, där exempelvis Nora, Nordingrå med annex Nätra är omnämnda. En osäker uppgift kring sockennamnet "Froghi" finns i en akt från ärkebiskop Olof Björnssons norrländska visitationsresa 1319. Första gången Skog anses säkert omnämnas är 1531 då ärkebiskop Andreas Laurenti Björnram besöker Nora församling. Skog fick sin första komminister 1639.

Kyrkans enkelt rektangulära planform är utmärkande för senmedeltida norrländska kyrkor, som under 1200-talet byggdes med smalt rakt avslutat kor, som senare breddades eller också fick de den enkla rektangulära planformen redan från början.

Skogs kyrka tycks ha blivit byggd med rektangulär plan utan smalare kor redan från början, det smalare koret kan ha kommit ur modet vid nybyggnadstiden om kyrkan byggdes senare. Förebild för norrländskyrkornas rektangulära planform var enligt Cornell dominikanernas arkitektur i mellansvenska städer under 1200-talet, enkelt rektangulära gråstenskyrkor som präglades av en predikande liturgi. Förutom utvidgning av murarna tillkom vapenhus och sakristia under 1400-talet. Teglet som byggnadsmaterial började användas i dörrar och fönsteromfattningar, i rösten och tegelvalv under sent 1400-tal-sekelskiftet 1400/1500. Innertaken var troligen i det tidigaste skedet ett plant tak av trä eller tunnvälvt men med senare valvslagning byggdes taken blev högre och spetsigare.

Skogs kyrka har tre stjärnvalv. Stjärnvalven i ångermanländska kyrkor tillkom under sent 1400-tal och sent jämfört med tunnvalv eller kryssvalv i 1100-talets mellansvenska gråstenskyrkor. Stjärnvalven var ursprungligen bemålade. Stjärnvalven i Skogs kyrka har ett enkelt schema med ribbor i fyra hörn. Det rikt utvecklade ribbsystemet i många norrländska stjärnvalv kan enligt Cornell bero på att dessa valv byggdes något senare. För att avlasta och leda ner valvens sidotryck byggdes i de senmedeltida landskyrkorna pilastrar utmed långsidorna med sköldbågar mellan. Deras kapitäl har märkliga gropmönster som är typiska i norrländska kyrkor. Stjärnvalven har utgått från kryssvalven och slogs nästan uteslutande av tegel. De har oftast fyra eller åtta uddar och får en mera komplicerad form om ytterligare ribbor tillkommer i vinkel mot grundribborna, så att det bildas mindre kappor i valvet. Stjärnvalven är särskilt förekommande i Mellansverige men även i Egentliga Finland och Nyland. Det finns även förhållandevis ett större antal stjärnvalv längs norrländskusten och i Dalarna. Stjärnvalvsbyggande i svenska kyrkor förekom i viss utsträckning även på 1600-talet. Stjärnvalv utförda i trä finns bara kvar i några norrländska kyrkor, däribland i Anundsjö kyrkas sakristia (Henrik Cornell 1918, Ann Mari Karlsson 1986).

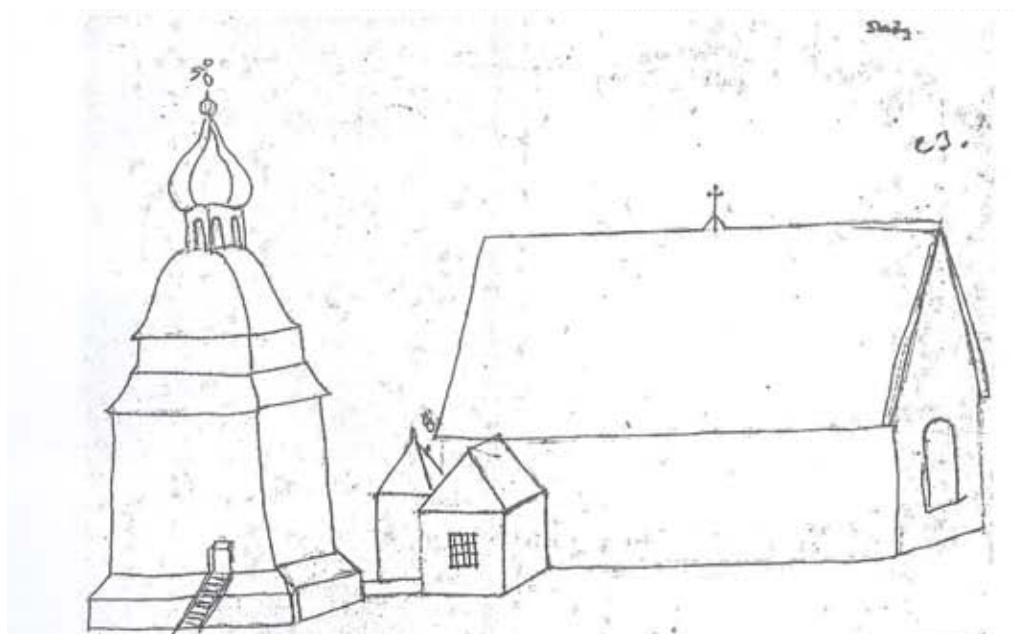

Kapitäl på pilaster. Skogs kyrka. Ur Henrik Cornell 1918.

Det finns teorier om att stenen vid byggandet av kyrkan tuktades på plats, eftersom snickaren Herman Lundström (död 1999) hittade vasst stenspill på ca 70-80 cm djup under en rutten golvvås i bakre delen av kyrkan samt att man vid grävning har hittat mängder av stenspill som dräneringsgrund på den äldsta kyrkogården söder om kyrkan. Troligen användes traditionella metoder som block och talja. Stenbrottet är okänt men enligt muntlig tradition skulle stenen ha kommit från en bergklack norr om platsen för kyrkbygget. En plats på 1850-talet kallad "Klockargäla" dvs. en äng nordost om prästgården, hade enligt traditionen ett samband med frakten av sten till kyrkan (Skogs kyrka).

Medeltida träskulptur från Skogs kyrka förvaras på Länsmuseet. Dateringarna spänner över 1200-1500-talet, exempelvis ett romanskt relikskrin, en sittande madonna har Jesusbarnet i knäet, en S:t Mikael, ett altarskåp. Triumfkrucifixets ikonografi visar på en tillkomst senare än 1200-tal, törnekrans, kroppshållning, en spik genom fötterna och blodspåren, men dessa påmålades ibland senare. Detta krucifix hörde hemma i triumfbågen på katolsk tid, ibland flankerad av Maria och Johannes.

Vad gäller kyrkobyggnadens förändringar ger Ivan Johnsons forskning i arkivalia rikhaltig information. Tak och väggar genomgick delvis reparation vid 1640-talets slut. 1646 hade ett åskväder orsakat skada på en stor del av kyrkans tak och delvis på två väggar. Kyrkoherden i Nordingrå undsatte sockenborna och skrev 1647 ett brev till drottning Kristina med anhållan om medel för upprustning av tak och väggar, vilket drottningen också beviljade.

Teckning av Skogs kyrka och klockstapel från 1828 (ur Ivan Johnson 2009). Sakristian med galler för fönstret.

Kyrkan genomgick även omfattande reparationer 1726 -1740 och på 1750-talet enligt Ivan Johnson. Kyrkan rustades upp 1734/35. Gotlandskalk inköptes av en handelsman Hellström i Härnösand och gråare kalk från Näs i Nordingrå för in- och utvändig kalkning av kyrkan. För att reparera ett valv köptes järn av Graninge bruk för tillverkning av kilar, som smiddes av Johan Nilsson i Björås. Murarmästaren Erich Frisk fick 84 daler kopparmynt för lagning kring det förstörade korfönstret och 100 tegel köptes i Gudmundrå till murningen.

Ett besiktningsprotokoll 1736 ger intressant information om kyrkans utseende vid denna tid. Kyrkan var 34 1/2 x 14 3/4 alnar och murad av gråsten. Taket på långhus, vapenhus och sakristia var spåntäckt. Norra takfallet var otjärat och med påväxt av mossa och behövde nytt spån "öfwerallt" medan södra takfallet var bättre med nyare spån och endast "någon del" behövde bytas. Kyrkans murar var helt okalkade och små grässtrån växte mellan murstenarna och ansågs i så dåligt skick att man befarade att de skulle förstöras om inget gjordes. Vapenhuset var av sten, orappat invändigt och utan innertak. Kyrkan hade tre fönster, varav ett förstörat 1735, de andra två öster om vapenhuset var små och mörka, glaset och blyet förstörda och i behov av upprustning. Det idag rivna vapenhuset var beläget nästan mitt på kyrkan och väster om detta uppgavs kyrkan sakna fönster och vara mycket mörk. Man föreslår också att hugga upp två fönsteröppningar där. Invändigt fanns inga andra "Zirater" än en gammal altartavla och ljuskrona, predikstolen var gammal och utan bildhuggeri. Valven var dock lagade och väggarna "rappade". Det fanns ingen läktare. Golvet var gammalt och krävde reparation och bänkarna förfallna. Skador och brister borde åtgärdas enligt protokollet. Kyrkan var i behov av nytt tak, kyrkan och bogårdsporten borde rappas utvändigt. Bogården och klockstapeln tycktes i övrigt vara i bra skick men klockan gammal och sliten. Ivan Johnsons genomgång av kyrkoräkenskaperna visar att man 1738 - 1739 har satt igång reparationsarbeten. Murarmästare Frisk har rappat kyrkan in- och utvändigt, lagat valvet och tagit upp ett fönster på västra gaveln. Johan Jonsson i Fantskog hade fått betalt för att sätta i glas och bly i ett fönster och Johan Jonsson för smide med galler på samma fönster. Frisk hade köpt bland annat 18 tunnor kalk från Mjösjö i Nordingrå, sju tunnor i Utvik, Nordingrå och 34 tunnor av Dala byamän i Skog samt 1820 rödtegel av vilka 1200 i Gudmundrå.

Vad gäller exteriören skedde viktiga förändringar 1852 då vapenhuset började rivas och det norra fönstret togs upp. Kyrkans har varit spåntäckt i äldre tid men mellan 1886 – 1928 var kyrkans tak täckt med asfaltpapp, som hade resulterat i ett flertal lagningar från 1900-talets början. Man valde slutligen att gå tillbaka till kyrkspån efter att ha valt mellan spån och koppertak.

Invändigt gjordes en stor investering då den nya predikstolen utförd av bildhuggaren Christian Kramm i Gudmundrå tillkom 1756 i den för övrigt enkla inredningen. Nästa större förändring var altarpuppseten i rokokostil som omger korfönstret även idag. Den utfördes av Jon Göransson Westman i Utanö på Hemsö 1783 och målades och förgylldes 1786 av Jonas Wagenius i Sundsvall och hans gesäll Johan Träff. Predellan, Kristus i örtagården, skars samtidigt av J. Göransson Westman. Läktaren och läktarbarriären,

tillverkades av sonen, Pehr Westman i Utanö 1799-1800, som var lokal snickare men utbildad i Stockholm efter det senaste modet, läktarbarriärens fyllningar har tidstypisk dekor med kalk och palmkvistar centralt, medaljonger och festonger på sidorna.

Vid den omfattande restaureringen 1852-54 tillkom altarring, altarbord, ljudtaket till predikstolen, korset med svepeduken och nummertavlorna tillverkade av Olof Hofrén i Säbrå (Restaureringshistorik). Hofrén anlätades först för ljudtaket och vitmålning av predikstolen. Gamla predikstolen flyttades till Berghamns fiskekapell (b. 1754).

Inredningen (altaruppsats, predikstol, läktarbarriär och pelare) var vitmålad från 1854 - 1935, då nästa restaurering skedde under arkitekt David Frykholm, då ursprunglig färgsättning togs fram på predikstolen, altaruppsättningen, läktarbarriären och pelare av konservatorn Carl Wilhelm Pettersson. Konservator Pettersson undersökte även väggar och valv med avseende på underliggande målningar, men inga målningar hittades. Färgundersökning gjordes även av inredningens olika färgskikt.

Det blyinfattade och glasmålade korfönstret från 1935 är tillverkat av N P Ringström, Stockholm tillkom efter förlaga av konstnären Bengt Hamren, född i Norsjö i Västerbotten senare verksam i Stockholm.

Sakristian

Sakristian av trä mot norrfasaden omnämns i räkenskapen första gången 1723, då kostnaden för ett nytt fönster tas upp. Sakristian var 1735 mycket liten och byggd mot kyrkan. Sakristians tre väggar bestod av timmer och saknade innandörr, där fanns inga bord eller stolar.

Sakristians tre timmerväggar brädspönas 1739 enligt ett protokoll från en prostvisitation 6 maj. Sakristian upplevdes vid slutet av 1700-talet dragig och kall och det fanns planer på att bygga en ny enligt ett visitationsprotokoll från 1790. I stället igångsattes en reparation av den befintliga sakristian. 1811 fick "Capitain" Johan Wikner på Fantskog enligt räkenskaperna betalt för köp av kalk till "Sachristian". Den öppna spisen murades 1832. I december 1814 betalas järn, galler, spik och tjära. 1816 förskotterade Kapten Wikner betalningen av fönsterglas från Sandö glasbruk och från Utansjö bruk inköptes järngaller till sakristians två fönster. I ett protokoll från en prostvisitation 7-9 september 1849 framgår att sakristian var försedd med spis och att fönstren var försedda med järngaller. 1947 tillkom den västra dörren och golvbräderna byttes ut. Sakristian restaureras 1996. Befintlig väggbeklädnad av papp togs bort och underliggande träfiberplattorna grundades och bekläddes med tätvävd juteväv som målades. Det pappspända taket lagades och målades. Skadade dörrfoder ersattes med nytillverkade likt originalen. Skrudskåpet gjordes 13 cm djupare. Det gamla golvet i förbindelsen renskrapades och målades med äkta linoljefärg i enlighet med länsantikvarie Inger Liljekvists direktiv. Spackel i golvspringor avlägsnades. Den eldstad lagades och målades. Dörrtrycket är tillverkat på Gålsjö bruk som gåva av smeden Boija. Ljuskronan är från 1700-talet. Numera efter det att prästgården har övergått i privat ägo används sakristian som samtalsrum vid exempelvis medling samt inför barndop och vigslar.

Restaureringshistorik

- 1726 -1740 Nytt golv och nya golvåsar lades in och nya slutna bänkar tillkom.
- 1734/35 In- och utvändig ”kalkning” av kyrkan med gotlandskalk och ”gråare kalk” från Näs i Nordingrå. Reparation av ett valv, järnkilar används. Reparation och förstoring av korfönster, muren kring fönstret lagas med tegel.
- 1738-39 Murarmästare Erich Frisk har ”rappat” (putsat) kyrkan in- och utvändigt, lagat valvet och tagit upp ett fönster på västra gaveln. Tidigare putsarbeten var möjligen inte tillräckliga, eftersom kyrkan lär ha varit nästan färdigputsad 1739 och om man fick kollekt skulle man putsa hela kyrkan(visitationsprotokoll). Reparation av fönster görs. Sakristians tre timmerväggar brädspönas 1739.
- 1756 Reparation av kyrktaket. En predikstol utförd av bildhuggaren Christian Kramm i Gudmundrå tillkommer.
- 1783-86 Altaruppsatsen utförd av Jon Göransson Westman 1783 målades och förgylldes av Jonas Wagenius från Sundsvall 1786.
- 1799 Läktarbarriär tillverkad 1799 av Pehr Westman från Utanö.
- Ca 1810-16 Sakristian renoveras, inköp av tjära, spik, kalk, fönsterglas. Järngaller för fönstren tillkommer (se ovan).
- 1832 Sakristians eldstad muras.
- 1849 Kyrkorgel bekostad av brukspatron O.J. Wikner, Fantskog, tillverkad av Johan Gustaf Ek i Ålsta, Torp.
- 1852-54 1 juli 1852 påbörjas rivningen av vapenhuset. Kyrkan putsas utvändigt under ledning av byggmästaren J. A. Åkerlund i Säbrå. Fönstret i norr tages upp. Olof Hofrén i Säbrå anlitas 1852 för tillverkning av ljudtak, altarring, altarbord, korset med svepeduken och nummertavlorna.
- 1872 Renovering av läktaren och pelarna.
- 1886 Asfaltpapp läggs på taket.
- 1901-02 Reparation av del av kyrktak. Nya öppna bänkar som målas i ljus ekfärg och nytt golv.
- 1928 Man lade åter kyrkspån på kyrka och sakristietak.
- 1934-37 Invändig och utvändig restaurering under ledning av arkitekt David

Frykholm. Nya kopplade fönster och innerbågar. Öppna bänkar ersätts med nya slutna bänkkvarter och bänkinredning med två fyllningar i ryggstöd. Ursprunglig färgsättning togs fram av konservatorn Carl Wilhelm Pettersson (se ovan). Läktarbarriären gråmålad.

- 1944 Bänkar ommålas av målarmästare Arne Karlsson i Härnösand.
- 1947 Sakristians västra dörr tillkom och golvbräderna byttes ut.
- 1996 Bänkar målas grå med gröna fyllningar. I sakristian restaureras pappspänt innertak, väggar, brädgolv, snickerier, eldstad, ommålning (se ovan). Koret utvidgas, korgolvet förhöjs och gråmålas.

Kulturhistorisk status

Kyrkan åtnjuter skydd enligt Kulturminneslagen kap. 4.

2010-04-21. Kyrkan och gravkapellet.

Åtgärder och genomförande

ETAPP 1. SVAMPSANERING.

Förutsättningar. Planerade åtgärder

Hussvamp

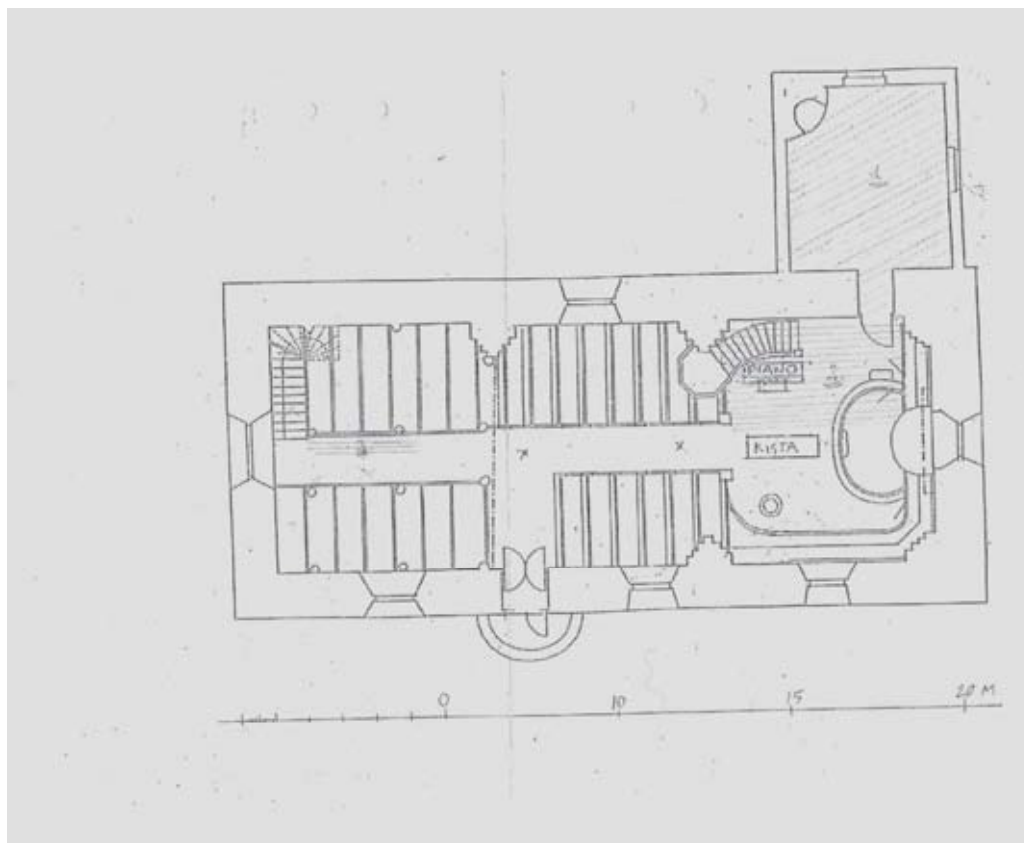
Orsaken till svampangreppet är fuktinträngning, sannolikt pga. dåligt omhändertagande av takvatten i vinkeln mellan sakristian och kyrkan, där vatten kan rinna in under kyrkan. Man har även tidigare haft problem med svamp i golvbjälklaget vid altaret och gjort försök att sanera mot svamp. Äkta hussvamp har påvisats efter utförd provtagning. Under läktarkolonner fanns även misstänkta spår av trägnagare. I kyrkan finns dessutom olämpliga isoleringsmaterial som binder fukt, som exempelvis mjuk träfiberplatta.

Svampsporer förekommer generellt på många ställen i vårt samhälle men grundorsaken till att svampväxt tar fart är att svampen får gynnsamma förhållanden. Därför bör man alltid åtgärda orsaken, dvs. instängd fukt. Hussvamp fungerar så att den suger ut cellulosa och lignin ("skelettet") ur träet, som bryts ner. Svampens mycel (rottrådar) kan vandra lång väg, till och med på träfiberplattor. När träet är försvagat av fukt eller hussvamp blir det lätt angripet av insekter.

Beskrivning av grunden

Kyrkan har krypgrund som ventileras genom uteluft. Grundmurarna utgörs av gråsten och är försedda med gjutjärnsventiler. Bjälklaget är av trä med blindbotten av bräder. Kyrkogrunden är bemängd med silt, sand och stora mängder av kalkbruk. På bitar av kalkbruk hittades saltutfällningar och missfärgningar bestående av utfällda mineraler orsakade av fukt enligt utförda prov.

Sakristians grundbjälklag vilar på plintar, betong och gråsten. Blindbotten ligger endast 10-20 cm ovan mark, golvåsarna är av rundtimmer. Bjälklaget är isolerat med mjuk board, golvbräderna är spontade. Sakristians timmerväggar är invändigt beklädda med mjuk board. Det finns hussvampsporer men inga aktiva. Det finns mjuk board även i sakristians golvbjälklag som bundit fukt, inte bara i väggarna.

Skadade ytor 1,2,3 är streckade. Ur bygghandling Bygg & Miljö, Hans Elfner AB, 2009-12-11.

Aktuella åtgärder

Arbetena omfattar invändig sanering av grunden och installation av permanenta avfuktare i sakristian och i kyrkans grund, tätningar och omhändertagande av hussvampavfall, som brännes på särskild plats. Den fuktiga luften ska dras tillbaka till grunden och avledas ut i fria luften utanför kyrkan genom befintliga öppningar i grunden. Undertryck kommer att skapas i grunden genom reg/processluft som sammankopplas och leds till grunden. Spridning av byggdamm får ej ske och största renlighet ska iakttas.

Kör

Före saneringen ska inredning och inventarier som predikstol, altaruppsats, ljuskronor och armaturer täckas med plastfolie. Tejp får ej användas. Altarringen flyttas till motstående vägg och plastas in. Orgeln ska sättas i en kassun av plastfolie med övertryck via mekanisk fläkt. Predikstolens trappa demonteras och hängs upp under arbetet.

Demontering av golvbräder och blindbotten i det upphöjda golvet från väggen mot sakristian till kyrkorummets mitt. Ca 60 kvm beräknas demonteras och återställas. 2 inspektionsluckor anordnas vid befintlig golvupptagning.

Tre skadade bärlinor på ca 4-5 meter beräknas tas bort och ersättas med nya bärlinor i likvärdigt virke, varav en bärlina kan lossas och bytas underifrån. Sex golvåsar på vardera ca 3 meter ska iskarvas. Golvbräder ska återanvändas, blindbotten ersätts mot nya likvärdiga i samma utförande. Mark och murar saneras därefter. Bärlinor och åsar läggs tillbaka på samma sätt som befintliga efter sanering. Golvet ommålas och ytbehandlas likt tidigare.

Mark och träkonstruktion ska saneras med Boracolvätska. Boracolampuller ska placeras intill grundmurarna. Grundmursventilerna, utom på västra sidan där gallret är demonterat, ska stängas igen före avfuktningssaggregatet sätts igång. Rötskadat virke som tagits bort ska eldas upp. Grund och grundmurar saneras från mycel organiska material och ev. fruktkroppar.

Håltagning i bjälklag för avfuktare planeras i skrubben under läktartrappan där avfuktningssaggregat installeras. RF beräknas att kunna hålla ca 65 % efter installation av avfuktarna i kyrkorum och sakristia.

Sakristia

Ytterväggarna stämmas upp och grundmurarna demonteras. Jorden längs ytterväggarna grävs ut 60 cm brett och 40 cm djupt och markisolerar med cellplast och betongsula. Därefter muras en helt tät grundmur av lecablock, som putsas utvändigt och isoleras med cellplast invändigt.

Brädgolvet demonteras, uppmärks och ska återanvändas. Isolering, blindbotten och golvåsar tas ut. Bärlinan mot kyrkan ersätts mot ny likvärdig bärlina i samma utförande och virke. Nya golvåsar läggs in. I östra hörnet görs en håltagning likt i kyrkorum för våtluft till avfuktaren, som göms in i befintligt hörnskåp. Gamla golvbräderna återmonteras och målas i befintlig kulör.

Blindbotten tillverkas av Plyfa på reglar i åsarnas nederdel. Vindpapp läggs i på blindbotten och golvet isoleras med mineralull där det är möjligt och håltagning genom bjälklag i östra hörnet förbereds.

Väggarnas Treetex tas bort och ledning för avfuktaren fräses in i timret. Vindskydd av textil monteras på timret, som beklädes med renoveringsgips. Väggarna spacklas och målas i befintlig kulör. Avfuktningssaggregat installeras i skåp i NO hörn.

Foton före svampsanering.

2010 04 06. Korgolv och altarring före demontering.

2010 04 06. Korgolv på norra sidan mot sakristian.

2010 04 06. Läktartrappa före demontering.

2010 04 06. Korgolvet närmast norra bänkskärmen.

2010 04 06. Förråd under läktartrappan där ett avfuktningssaggregat installeras.

2010 04 06. Sakristians NV hörn.

2010 04 06. Sakristians södra vägg mot kyrkorummet.

2010 04 06. Sakristians södra vägg mot kyrkorummet.

2010 04 06. Detalj, socklar och dörrfoder, sakristians passage mot kyrkorummet.

2010 04 06. Detalj, socklar och dörrfoder, sakristians dörr mot väster.

2010-04-06. Interiör, sakristian före restaurering.

2010 04 06. Sakristians målade träfibervägg (mjuk board, typ Treetex) före borttagande och ändring till gipsplatta.

Genomförda åtgärder

Kor, långhus

Startmöte hölls 2010 04 06 i Skogs församlingshem och kyrka. Genom en inspektionslucka i korgolvet kunde man se de närmaste golvåsarna och trossbotten fram mot kyrkans östra kortvägg. Genomgång av skyddstäckningar planerades efter bygghandling. En antikvarisk genomgång gjordes för minimera ev. utbyte av rötskadat eller svampsmittat material, att använda traditionella material och fogningsmetoder och varsamhet vid lossning av ex.vis predikstolens trappa, golvbräder och altarring. Ur antikvarisk synpunkt är det viktigt att åtgärder görs med minsta möjliga ingrepp i äldre material. Målsättningen ska vara att allt ska kunna återställas om man vill det i en framtid.

Man började med saneringen, därefter startade snickarnas arbete varefter saneringen avslutades med Boracolbehandling. Arbetet med att öppna korgolvet inleddes i maj med att installera en sluss mellan kyrkorum och korparti. Altarringen demonterades och flyttades till motstående vägg och plastades in. Predikstolens trappa hängdes upp under arbetet eftersom golvet togs upp även där. Altaruppsats, predikstol och triumfkrucifixet på norra väggen täcktes in. Orgeln täcktes i en kassun av plastfolie med övertryck via mekanisk fläkt. Lösa inventarier, som ljuskronor och armaturer flyttades upp till orgelläktaren.

Vid demonteringen som utfördes av inredningssnickare lossades inventarierna i befintliga fogar och äldre beslag och fästen togs tillvara för att senare återmonteras på samma vis. Under arbetet uppstod ändå vissa skador; ett par skador på ca 2 cm i träet på lister av rundstav på korbänkens skärm på norra sidan och på predikstolens vangstyckes sockel (uppbyggd av flera profilerade lister med rundstav nederst) samt en smärre flisa kring överliggaren på altarringens norra och södra sida. Antikvarien hade informerat om försiktigt losstagande före åtgärder, då spikar och annat kan dölja sig under färg och spackel. En svårighet i arbetet var att en stor del av inredningen skulle lossas för att kunna utföra saneringen. Altarring, norra kyrkvärdsbänken och predikstolens trappa återmonterades på samma sätt som tidigare med tidigare demonterade smidesdelar.

Korgolvet är återmonterat med gott resultat. Golvbräderna är av gran och spikade på skrå. Bräderna märktes upp och återanvändes utom en golvyta på ca 3 kvm bakom norra kyrkvärdsbänken. Under arbetets gång upptäcktes att det fanns röt- och svampskador i golvbjälklaget ända fram till östra korväggen på norra sidan. Därför måste även norra kyrkvärdsbänken lyftas och flyttas och av bräderna demonterades och ersattes med bräder av samma kvalitet och dimensioner (avvikelse). Bänkpartiet demonterades i befintliga fogar och återställdes som tidigare. Äldre golvbräder sitter på östra delen av korgolvet medan den västra delen är nyare.

All målning, spackling och bättring utfördes enligt tidigare överenskommelser under senare målerietapp (Etapp 2).

2010-04-21. Rötskador på golvbräda.

2010-04-21. Altarringens sockel demonterad på norra sidan.

2010-04-21. Altarringen lossad på södra sidan.

2010-04-21. Handsmitt vinkeljärn för altarring på norra sidan.

2010-04-21. Den lossade altarringens sockel på insidan.

2010-04-21. Altarringen demonterad och flyttad.

2010-04-21. Predikstolens trappa lossad från golvet.

2010-04-21. Bärlinor och golvåsar under korgolvet närmast norra muren mot sakristian. Före sanering.

2010-04-27. Kyrkvärdsbänken på norra sidan altaret borttagen inför sanering. Sakristians dörr tv.

Bjälklaget är spikat både med klippspik och galvaniserad trådspik. Blindbotten demonterades, svampskadat och rötskadat material avlägsnades. Blindbottens bräder ersattes med nya. Församlingen hade en särskild vagn stående utanför kyrkobyggnaden för svampsmittat material, som sedan vaktmästaren togs om hand för transport och bränning.

Bärninorna utgörs av vanliga hopspikade och kantställda plankor, utom på enstaka ställe med timmer som inte är handbilat. Även golvåsar utgörs av kantställda plankor. Snickarna har lagt in nya bärlinor och åsar på samma sätt som det var gjort tidigare. Bärlinor har bytts enligt bygghandling, den tredje bärlinan i mittgången byttes först efter sanering av grunden. Denna bärlina kunde dras in underifrån utan demontering av golvbräder. 8 golvåsar är ersatta med likvärdiga i stället för 6 åsar enligt bygghandling på grund av svamp. Grund och grundmurar har Boracolbehandlats enligt bygghandling för att oskadliggöra mycel, organiska material och ev. fruktkroppar. Huvuddelen av saneringen var färdig 2010-05-18.

Installationer för avfuktare har gjorts osynligt under golv. Aggregatet i kyrkorummet placerades enligt bygghandling i en skrubbe under norra läktartrappan.

2010-05-18. Norra delen av korgolvet var demonterat ungefär fram till altarets mitt under åtgärderna. Efter sanering.

2010-04-21. Grundstenar ca 0,5-1 m från korväggen under 2:a bärlinan (två hopsatta sönderfräta plankor) från norra väggen med svampskador.

2010-04-21. Detalj, svampskada på bärlina.

2010-04-21. Svampskadad bärlina framme vid korväggen på norra sidan.

2010-05-18. 2:a bärlinan från norra väggen ersatt med likvärdig, borttaget svampskadat material och tillbakalagda grundstenar.

2010-05-18. Tillbakalagda grundstenar i kyrkans NO hörn efter sanering och ersatt bärlina och golvås närmast sakristian (under dörr till sakristian).

2010-05-18. Nya bärlinor och golvåsar, korets norra del. Efter sanering.

2010-06-07. Återmonterad altarring på norra sidan före bättringsmålning.

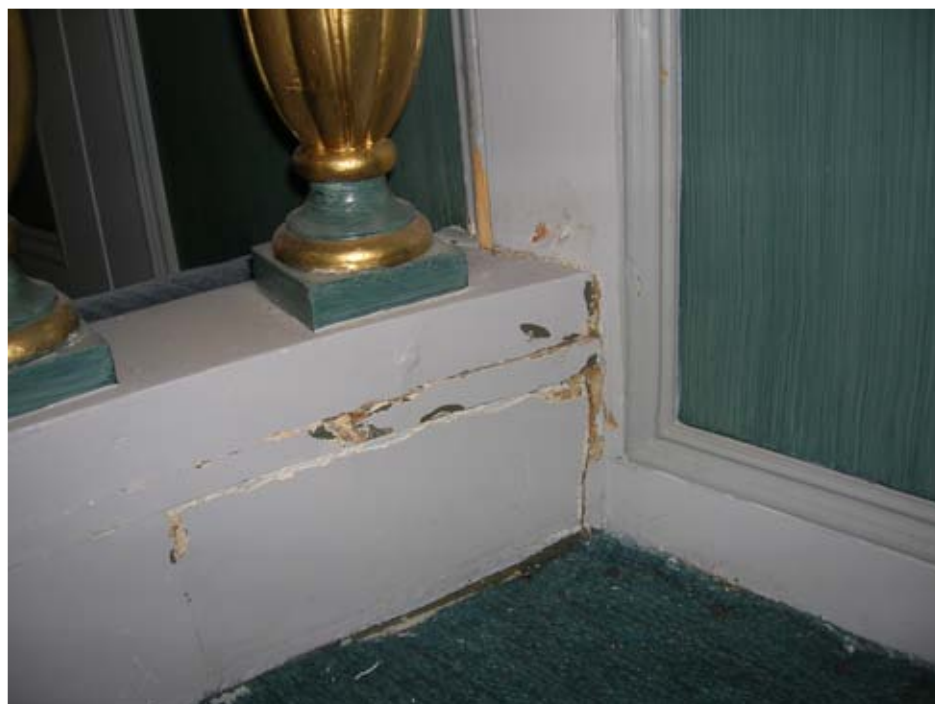
2010-06-07. Korgolvet var i gott skick efter demontering och golvbräderna behövde ej ommålas.

2010-06-07. Insidan av återmonterad altarring på norra sidan före bättringar.

2010-06-07. Återmonterad bänkskärm från norra kyrkvärdsbänken före bättringsmålning.

2010-06-07. Skada på rundlist vid återmonterad altarring norra sidan. Bättrad senare.

2010-06-07. Färgskada på överliggare, återmonterad altarring norra sidan. Bättrad senare.

2010-06-07. Färgskada på överliggare, återmonterad altarring södra sidan. Bättrad senare.

2010-06-07. Färg- och träskada på rundlist på predikstolens återmonterade vangstycke mot golvet. Skada på stolpen fanns sedan tidigare.

2010-06-07. Avfuktningssaggregat installerat i en skrubben under norra läktartrappan.

Sakristia

Mark

Jorden grävdes upp kring grunden. Marken isolerades med cellplast och betongsula. En grundmur murades av lecablock som isolerades enligt arbetsbeskrivning.

Golvet

Sakristiegolvet uppmärktes, demonterades och återanvändes efter avslutad sanering. Alla golvbräder var i gott skick och kunde behållas utom 3 vid sakristians östra vägg, som ersattes med likvärdiga. Samtliga bärlinor har kunnat återanvändas och inga svamp- eller rötskador påträffades. Trossbotten med Plyfa gjordes enligt handling.

Nya väggar

Den elaka lukten kom från väggarnas mjuka träfiberisolering (Tree tex) som tillkom på 1960-talet. Träfiberskivorna har avlägsnats för bränning och hela sakristian är behandlad med Boracol. Timmerväggarna har ursprungligen varit drevade med linskäkt och klädda med gråbeige spännpapp som vitmålat med limfärg. I sakristians grund kom berg i dagen närmare östra väggen. Eldstaden står sannolikt på berggrund, eftersom muren är nästan sprickfri. Väggarna har efter sanering fått en beklädnad av dubbla 6 mm restaureringsgipsplattor med förhrydningspapp under gipse.

Montering av gipsskivorna följer ej helt gängse byggnorm. Alternativet hade varit att nytillverka foder och socklar för att passa mot väggarna, vilket skulle sänka det kulturhistoriska värdet. Inga regler har därför monterats utan skivorna har monterats så att de följer de gamla timmerväggarnas skevheter, vilket innebär, att exempelvis dörrfoder ej sluter an exakt mot golvsocklar. Sockeln vid dörröppningen till koret sitter olika då väggen på en sida buktar in. Tidigare målning på ändträet visade att sockeln monterats i samma läge som förut. Taket var något kupigt, vilket medförde precisionsarbete för inpassning av taklister.

Inskriptioner på papprester har dokumenterats. På östra väggen under fönstret finns en träbit från 1996 med texten:

På västra väggen står skrivet med blyertspenna:

”L. T. Dahlgren d. 30/8 1874”

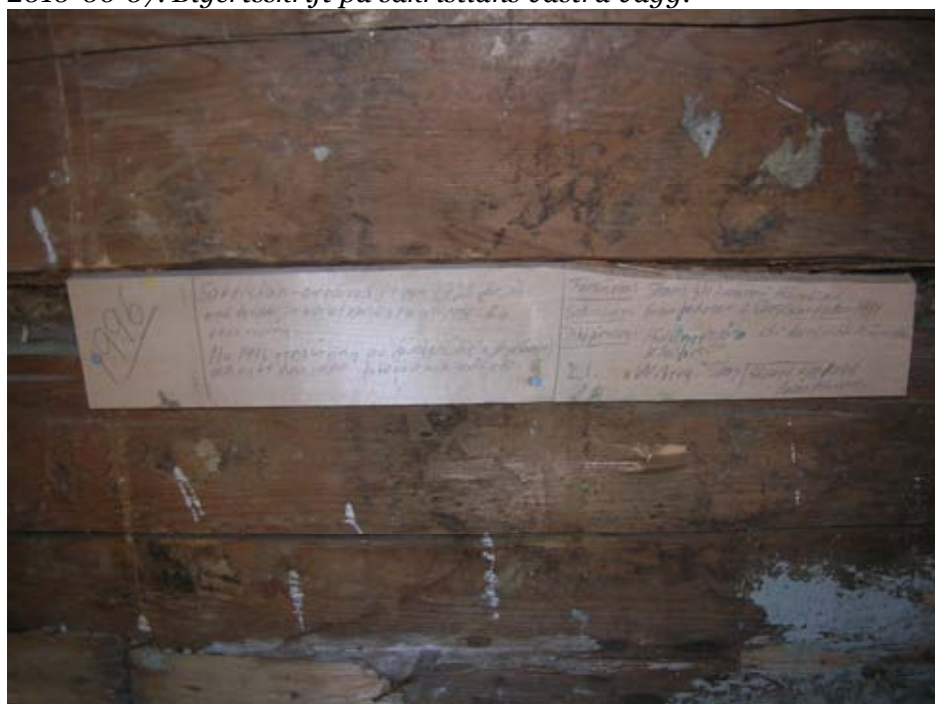
samt initialer och årtal:

A Tr (Fr?) G

18 29/1 82

2010-06-07. Blyertsskrift på sakristians västra vägg.

2010-06-07. Anteckningar från restaureringen 1996 på sakristians östra vägg.

2010-06-07. Lindrev mellan timmerstockar på sakristians västra vägg.

2010-06-07. Sakristians södra vägg efter borttagen svampinfekterad träfiber.

2010-06-07. Sakristians södra vägg efter borttagen träfiber.

2010-06-07. Hörnet på östra väggen, kvarbliven regel och färg. Spikrad efter tidigare spännpapp.

2010-06-07. Rester av grön, därunder beige tapet på spännpapp, södra väggen vid dörröppningen.

2010-06-07. Dräneringsröret till östra grundmuren samt avfuktningssaggregatets rör.

2010-06-07. Grunden mot norra väggen. NO hörnet där avfuktningssaggregat placeras i ett skåp.

2010-06-07. Grunden under sakristians murstock.

2010-06-30. Återmonterad golvsöcket och dörrfoder i sakristian mot passage till koret (före ommålning).

2010-06-30. Gipsbeklädd vägg mot väster före målning, återmonterade dörrfoder och taklister. Taket är ej helt plant.

2010-06-30. Gipsvägg mot norr före målning, återmonterade fönsterfoder och taklister.

2010-06-30. Gipsvägg mot söder före målning, återmonterade snickerier.

2010-06-07. Dräneringsrör från sakristians västra till östra grundmur.

Dräneringsrör har dragits under sakristians golv från västra muren till östra sidan efter Länsstyrelsens godkännande (beslut 2010-09-06 dnr. 433-2553-10). Vatten från taket på sakristian, som tidigare runnit in mot grunden på sakristians västra sida kommer nu att ledas från västra sidan genom ett befintligt hål i östra muren till en befintlig brunn utomhus. En värmekabel är nedlagd utmed rören. Dräneringsröret är lagt i golvbjälklaget mellan sakristian och korets norra vägg.

Avvikelser

Röt- och svampskador upptäcktes även i golvbjälklaget ända fram till östra korväggen på norra sidan. Norra kyrkvärdsbänken lyftes och flyttas därför och ca 3 kvm av dessa bräder demonterades och ersattes med likvärdiga, som målades i korgolvets kulör.

Korgolvet skulle målas efter återmontering. Då inga skador uppstått efter demontering och bräderna var i gott skick behövdes ingen ommålning.

ETAPP 2. UTVÄNDIG OCH INVÄNDIG RESTAURERING

Förutsättningar. Planerade åtgärder

Tillstånd före restaurering

Utvändigt

Takavvattningen i sakristians fungerar dåligt, eftersom marken lutar ner mot grunden. Detta syns särskilt tydligt vid entrén mot väster. Det är okänt ifall hängrännor funnits på sakristian. På kyrkan finns stuprör och hängrännor av koppar av modern utformning. Församlingen har därför utfört förbättringar gällande takavvattning på kyrkan enligt Länsstyrelsens godkännande (beslut 2010-09-06 dnr. 433-2553-10 rör i trossbotten, plåtarbeten i sakristian) efter arbetsbeskrivning av Bengt Lidén, Plåtkonsult 2010-08-30 och Hans Elfner AB 2010-05-24 .

2010-03-10. Nerrinnande vatten utmed sakristians tak orsakar putsskador på kyrkväggen.

2010-03-10. Vatten rinnner in under grunden, där marken lutar kraftigt mot sakristians västra sida.

2010-04-27. Sakristians västra fasad före åtgärder.

2010-04-27. Sakristians östra grund. Befintlig brunn tv.

Invändigt

Långhusets kalkputsade väggar och valv är starkt nedsmutsade. Försök med torrengöring med svamp har misslyckats, då smutsen i stället gnuggades in i befintligt färgskikt. Begränsad spricka finns vid norra läktartrappan. Den grå bröstningen längs långhusets väggar är målad med linoljefärg och är i bra skick, men bröstningens kulör avviker från bänkinredningen med alltför blå ton. På läktaren är bänkinredning och den målade bröstningen i bättre skick och har en något mörkare kulör än nere i kyrkorummet. Den ingår ej i målningsprogram.

Vindfångets väggar, som utgörs av puts och målad träfiberskiva är målade med grå oljefärg som flagnar.

Aktuella åtgärder

- Korvägg och väggyta vid predikstol
Draperimålning och moln på korväggen och mindre draperimålning vid ljudtak utsparas och intäcks med stor marginal till omgivande ytor som ska målas.
- Långhusets väggar och valv
Rengöring med borstning till fastunderlag och ev. spricklagning av putsen. Avfärgning i befintlig kulör med kalkfärg Special från Målarkalk AB i två strykningar. Målning alldeles intill dekormåleri får ej göras. Målning kring dekormålningarna görs separat så att kulören kan anpassas till befintlig bottenfärg i dekormålningarna.
- Långhusets målade bröstning
Bröstningen längs långhusets väggar ska målas in i likt bänkar med en strykning linoljefärg, efter ev. bättring av färgskador.
- Väggyta vid norra läktartrappan.
- Urkratsning och spricklagning. Den lagade vertikala sprickan ska retuscheras med Beckers oljefärg på tub.
- Vindfång
Vindfångets väggar ommålas i befintlig kulör med linoljefärg i två strykningar.

Foton före restaurering av långhusets väggar och valv

2010-04-06. Sprickor och smuts södra långhusväggen före lagning/ avfärgning.

2010-04-06. Smuts, spricka södra långhusväggen (kyrkportens överljus till höger).

2010-04-06. Södra läktarväggen.

2010-04-06. Norra långhusväggen väster om predikstol.

2010-04-06. Sprickor, norra väggen ovanför läktartrappan.

2010-04-06. Norra väggen ovanför läktartrappan.

2010-04-06. Tunn spricka ovanför fönstervalv, västra fönstret.

2010-08-30. Oljemålad yta bredvid draperimålning på korväggens norra sida.

2010-08-30. Oljemålad yta, korväggens södra sida före bänköverliggarens ommålning.

2010 09 16. Bröstningen före målning i bänkarnas kulör, renborstad putsvägg.

Genomförda åtgärder

Utvändigt

Plåtarbeten, takavvattning och dränering

Plåtarbeten utförda i koppar utvändigt är hängrännor med gavelbeslag och stupränna mot väster med rensträtt och skorstensbeklädnad på sakristian, samt två vattkåpor över ventiler på kyrkans västra gavel på sockeln närmast mark. Åtgärderna vidtogs efter Länsstyrelsens tilläggsbeslut 2010-09-06 dnr. 433-2553-10.

Hängrännan på sakristians östra sida är ansluten till kyrkans befintliga stuprör på NO hörnet ovanför det befintliga brunnsavloppet. Dräneringsröret som går från sakristians västra sida till den östra nedlagd under sakristians golv mellan sakristia och korets norra vägg kommer ut i brunnen på kyrkans östra grund under marknivå (se även Etapp 1. Svampsanering) . Stuprör med rensträtt har monterats på sakristians västra vägg.

Plåtbeslag har monterats i ändarna på sakristians östra och västra hängränna som möter kyrkans putsade fasad för att skona putsen. Beslagen är anpassade till hur hängrännan sitter mot putsväggen.

*2010-11-18. Befintlig brunn och stuprör vid kyrkans östra grund. Värmeslinga
Är nedlagd. Genom det grå röret kommer varmluft från avfuktningsskåpet.*

2010-11-18. Hängrännor med gavelbeslag på sakristian, ny skorstensbeklädnad med snöskydd.

2010-05-18. Kyrkan har sedan tidigare stuprör av koppar av sentida tillverkning. Kyrkans NV hörn.

2010-11-18. Sakristians NV hörn.

2010-11-18. Stuprör med rensträtt på sakristians västra vägg
Ansluten till dränagerör mellan sakristia och korets norra vägg

2010-11-18. Kåpor över ventiler på kyrkans västra sockel.

Restaurering av väggar och valv

Startmöte för invändig avfärgning skedde 2010 08 30. Jämtfasad startade med putslagningar, som visade sig vara mer omfattande än beräknat. Djupa skador fanns i ett valv ovanför södra porten, där lös sten föll ner som krävde murningsarbeten och ovanför söderfönster längst i väster (Kulturhistoriska iakttagelser). Putslagningarna gjordes huvudsakligen (stockningar) med Maxit 142 (numera Weber), ett lufthårdnande kalkbruk från fabrik. Grundning på frilagda stenytor med hydrauliskt bruk, Weber 148. Det förekom i mindre omfattning Weber 142 med 144 som ytbruk med anpassning till skadans utseende samt Weber 152 till finputs på mindre ytor bitvis.

Lagningarna fick karbonatisera 2 veckor före ommålning. Därefter startade rengöring med borstning enligt arbetsbeskrivning utförd av måleriet. Några referensrutor gjordes under arbetets gång.

Kalkavfärgning av kyrkorummets väggar och valv gjordes med Kalkfärg Special från Målarkalk AB i två strykningar enligt arbetsbeskrivning. Färgen bröts med guldocker, grön umbra, samt en gnutta oxidsvart och bränd terra. Antikvarisk besiktning av provytor gjordes 16-20-23/9 före ommålning, första provet med främst kimrök ersattes med grön umbra.

Kalkfärg Special har kalk som bindemedel och som de flesta fabriksfärger har den tillsatser som ger bättre vidhäftning till underlaget. Färgen stryks på likt traditionell avfärgning med vått i vått utan skarvar.

Putsskadorna vid norra läktartrappan var mer omfattande än beräknat. Den lagade vertikala sprickan skulle endast ha retuscheras med Beckers oljefärg på tub enligt arbetsbeskrivning, men sprickan som kratsades ur sträckte sig över hela trappans oljemålade bröstning och ovanliggande putsvägg. Den putslagade sprickan målades därför med linoljefärg likt övrig bröstning och putsväggen ovanför med Kalkfärg Special (avvikelse).

Kulturhistoriska iakttagelser

Äldre putsskikt dokumenterades i djup spricka i valv ovanför söderfönster längst i väster. Det var sannolikt två skikt, drygt 1 cm tjocka och troligen kalkrika, som tillkommit vid två olika restaureringar med bara ett enda påslag för varje putsning med slev. Det undre skiktet hade kalkfärg utanpå, liksom det som låg över. Den svagt gulrosa kalkfärgen var tjock med enstaka spår av murarkvast. I den skadade valvbågen syntes tegel. Murarbetet låg inte i förband med bakomvarande gråstensmur.

Korväggen

Korväggen har dekormålning över större delen av väggytan. Draperimålningen och moln på korväggen samt en mindre draperimålning vid ljudtaket intäcktes och utsparades med stor marginal till omgivande ytor som skulle målas, enligt arbetsbeskrivning. Målning kring dekormålningarna gjordes sedan separat så att kulören kunde anpassas

till befintlig bottenfärg i dekormålningarna. Ytor på korväggen utsparades ända till norr-söderhörnen på väggen. På korväggen fick kalkfärgen en liten och ej märkbar tillsats av oxidsvart för att tonas ut mot dekormålningarna.

Det visade sig att den befintliga vita bottenfärgen på nedersta delen på bägge sidor om altaret var en oljefärg. Kalkfärg kunde därför inte användas, varför enbart oljegrundsyterna målades med Beckers Webetonics vägg och takfärg i samma kulör, för att denna färgtyp ger tillräcklig vidhäftning (avvikelse).

Alternativet att knacka ner puts med oljefärg och börja om med kalk nära dekormålningarna var alltför riskfyllt. Webetonics är en emulsion och ger ytan matt intryck med liknande karaktär som omgivande puts.

Oljemålad bröstning, långhus och läktarvåning

Den oljemålade bröstningen längs långhusets väggar målades med en strykning linoljefärg för att åstadkomma samma kulör, dvs. ”varmare” grått, likt bänkarna. Man använde en halvblank linoljefärg från Wibö i kulör NCS 2500 samt en gnutta bränd terra och guldockra. Den nymålade färgen var alltför blank vid slutbesiktning men kommer enligt entreprenörens försäkran att bli helt matt.

Bröstningen på orgelläktaren hade kraftiga skador och målades med kulör 3502-Y (avvikelse) samt något guldockra, grön umbra och bränd terra med matt slipstrykningsfärg från Wibö för att få samma kulör som bänkarna på läktarvåningen, som hade en något avvikande grå kulör och var mattare än bänkarna nere i kyrkan.

Vindfång

Vindfångets väggar ommålades i befintlig kulör med linoljefärg i två strykningar i kulör 2500-N, liksom insidan av dörrbladen (avvikelse).

Bättringsmålningar

Bättringar gjordes på korgolv runt den borttagna altarringen. Bättring av smärre färg- och träskador har utförts på snickerierna efter svampsaneringen med gott resultat. En smärre flisa kring överliggaren på den återmonterade altarringens norra och södra sida, trä- och färgskador på rundlist insidan nertill på altarringens norra fäste och på rundlist på sockeln tillhörande predikstolens vangstykke.

2010 09 16. Pågående spricklagning vid läktartrappan.

2010 09 16. Pågående spricklagning vid läktartrappan.

2010 09 16. Pågående spricklagning i hörnet vid läktartrappan.

2010 09 16. Pågående spricklagningar på norra väggen ovanför läktartrappan.

2010 09 16. Detalj, spricklagningar i valvbåge, norra läktarväggen.

2010 09 16. Putslagningar ovanför valvbåge, norra läktarväggen.

2010 09 20. Lagningens ytputs görs färdig i valvbåge, norra läktarväggen. Lagningen ovanför har börjat vitna.

2010 09 20. Slutförd spricklagning vid läktartrappan.

2010 09 16. Putslagningar ovanför dörren till sakristian.

2010 09 16. Putslagningar på södra korväggen, provyta av en strykning obruten kalkfärg efter 2 dagar.

2010 09 16. Pågående spricklagningar vid pilaster väster om predikstolen.

2010 09 16. Putslagningar i valvbåge med djupa skador ovanför södra porten, där stenar hade fallit ner.

2010 09 20. Detalj, putslagningar i valvbåge ovanför södra porten.

2010 09 20. Putslagningar ovanför södra porten med synlig karbonatisering.

2010 09 16. Spricklagning på norra väggen ovanför fönster.

2010 09 16. Pågående putslagningar ovanför söderfönster på läktaren.

2010 09 20. Färdiga putslagningar ovanför söderfönster på läktaren.

2010 09 20. Detalj, färdig putslagning ovanför söderfönster på läktaren.

2010 09 16. Putslagad tunn spricka i västra fönstervalvet.

2010 09 16. Detalj, tegel i valvet, gammal puts under sentida samt grundning på natursten. Valvbåge ovanför söderfönster längst i väster.

2010 09 16. Detalj, gammal kalkavfärgad puts under den sentida putsen. Valvbåge ovanför söderfönster längst i väster.

2010 09 16. Renborstad vägg och utsparat ej rengjort hörn, långhusets SV väggar.

2010 09 20. Renborstad väggyta tv, uppstrykningsprover bredvid.

2010-11-18. Bröstning målad i bänkarnas kulör med linoljefärg.

2010 11 04. Södra väggen efter ommålning.

2010 11 04. Korväggen efter ommålning.

2010 11 04. Nedan korväggens norra sida.

2010 11 04. Valven efter ommålning.

2010 11 04. Predikstolens vangstycke, list mot golvet efter bättringsmålning.

2010 11 04. Altarringens fäste vid korbänk i norr efter bättringsmålning.

2010 11 04. Altarringens fäste vid korbänk i söder efter bättringsmålning.

Sakristian

Väggarnas nya ytskikt av gipsplattor (sid. 29) målades i befintlig kulör med KEIM Optil, Varmvit, en silikatfärg 2- komponent (vattenglas), dvs. en traditionell färgtyp.

Länsstyrelsen gav sitt godkännande per telefon till silikatfärgen, som ger en putskaraktär jämfört med tidigare målning på Treetex. Pappremсор användes som skarvar mellan gipsplattorna. På undersidan av en el-dosa fanns en yta av tidigare färg kvar, vilken var helt överensstämmande med nuvarande.

Snickerier och eldstaden målades om (avvikelser) i kulör 3000-N med tillsatser av något lite guldockra, grön umbra och bränd terra med matt slipstrykningsfärg från Wibo, eftersom de, liksom tidigare, var fästa med skruv för att ej spricka (gipsunderlag). De återanvända golvbräderna var i gott skick och behövde ej slipas ner. De nya golvbräderna vid östra väggen lackades med linoljebaserad klarlack (Jotun Stjärnlack), bräderna kommer att mörkna.

2010 11 30. Sakristians västra vägg efter målningsarbeten.

2010 11 04. Sakristians östra vägg efter målningsarbeten.

Avvikelser

Avvikelse från arbetsbeskrivning i samråd med antikvarien var målning omkring dekormålning på korväggen: Närmast dekormålningen var befintlig färg av oljetyp på nedersta delen ca 1,5 kvm på vardera sida altaret. På dessa ytor användes Beckers Webetonic vägg och takfärg i samma kulör i stället för kalk. Nedknackning av puts med oljefärg så nära dekormålningarna bedömdes som alltför riskfyllt och annan färg fastnade ej på oljegrund. Dessa ytor dokumenterades.

I samråd med antikvarien målades den vertikala sprickan vid norra läktartrappan med linoljefärg som övrig bröstning i stället för med Beckers konstnärsolja på tub enligt arbetsbeskrivning på bröstningsdelen. Putsväggen ovanför avfärgades med kalkfärg. Det berodde på att putsskadan var mycket mera omfattande än beräknat och retuschering var ej tillräcklig.

Avvikelse från arbetsbeskrivning var att snickerier i sakristian, inre dörrblad på kyrkporten och bröstning på läktarvåningen ommålades. Sakristians foder och socklar var tidigare fästa med skruv och efter att väggarna fått gipsbeklädnad gjordes likadant för att inte riskera sprickor. Foder och socklar måste därför spacklas/målas. Entreprenören har utarbetat ett produktblad för samtliga material och färger som användes.

Brädgolven både i kor och sakristia hade inga skador efter försiktig demontering och återläggning. Golven behövde därför ej ommålas enligt arbetsbeskrivning.

Slutbesiktning

Vid slutbesiktning syntes en tunn spricka i södra valvbågen som hade den stora skadan med lösfallande sten (torkspricka pga av tjockt påslagen puts?). Sprickan syntes ej vid slutbesiktning från ställning utan har uppkommit senare. Den kan ev. lagas med lite färg när allt inte rör sig längre.

Stuprörsstift bör knäckas så att de lutar från fasad på sakristians västra fasad

Källor

Cornell, Henrik: Norrlands kyrkliga konst under medeltiden, Uppsala 1918.

Johnson, Ivan: Skogs medeltidskyrka – en berättelse om kyrkan, händelser och människor, 2009.

Karlsson, Ann Mari: *Stjärnvalv i det senmedeltida Sverige*. Inst. för konsthistoria, Stockholms universitet 1986.

